

Visie montessori taalonderwijs

Aanleiding

De werkgroep taal is in het leven geroepen naar aanleiding van vragen uit het veld. Op een studiedag voor schoolleiders en IB-ers in 2008 kwam duidelijk naar voren dat er behoefte bestaat aan een nieuwe invulling van het taalaanbod op montessori basisscholen. De behoefte van het veld werd uitgedrukt als: we willen één taalaanbod; er moeten nieuwe montessori leerlijnen voor taal komen, er moet duidelijkheid zijn over het taalaanbod. De behoefte werd in vragen en wensen uitgedrukt, zoals:

- Wat bied je op welk moment aan?
- Welke strategieën en vaardigheden hebben leerlingen nodig?
- Ontwikkel een gemeenschappelijk concept voor montessori taalonderwijs en maak duidelijk welke kennis en vaardigheden van leraren daarbij nodig is.
- Zorg voor vernieuwing van het materiaal.

Al met al een hele grote en complexe vraag, die als startpunt heeft dat de traditionele montessori materialen en de traditionele montessori werkwijze niet meer op alle punten voldoen. 'Niet voldoen' kent twee kanten. Vanuit nieuwe inzichten over taalonderwijs worden er andere eisen aan scholen gesteld dan in de tijd dat de montessori werkwijze en materiaal ontwikkeld zijn. De laatste weergave daarvan zijn de referentieniveaus, die in feite het vervolg vormen op de kerndoelen, maar nu over een langere lijn (de hele schoolperiode) voor leerlingen voor taal (en rekenen) zijn uitgezet.

Daarnaast zijn er nieuwe inzichten over taaldidactiek, die deels op gespannen voet staan met de traditionele montessori aanpak.

De vraag naar vernieuwing van het montessori taalaanbod kan niet los worden gezien van andere impulsen tot vernieuwing in het montessori basisonderwijs, zoals het wiskunderekenenproject en het MKVS. Ook zal in het najaar 2011 een KOO-werkgroep starten. Het Montessori Kenniscentrum zal het centrale punt zijn van waaruit de vernieuwingen worden aangestuurd.

Huidige praktijk

In de afgelopen jaren is in het spanningsveld tussen de nieuwe eisen en inzichten enerzijds en de traditionele montessori aanpak anderzijds de praktijk van het taalonderwijs op montessorischolen veelvormig geworden – sommigen zouden wellicht zeggen: 'diffuus'. Precies om die reden is de wens tot een meer gezamenlijke aanpak begrijpelijk.

De huidige praktijk in montessorischolen laat zich beschrijven als een lappendeken. De basis vormt, zeker in onder- en middenbouw, de traditionele montessori didactiek (deels beschreven in de taalmap) met de montessori materialen. Kenmerkend aan de materialen is de opbouw van concreet naar abstract en het feit dat de materialen zowel gericht zijn op analyseren als op construeren.

Naast deze basis werken veel scholen met aanvullend materiaal, zelfgemaakt en/of betrokken bij uitgevers. Met name in het laatste geval is er soms ook sprake van een aangepaste didactiek.

De taalwerkgroep heeft de traditionele montessori werkwijze voorgelegd aan het Expertisecentrum Nederlands om een in de hedendaagse taaldidactiek gefundeerd oordeel te krijgen over montessori taalonderwijs¹. Drie conclusies komen sterk naar voren uit het rapport van het Expertisecentrum. Deze zijn in een aparte bijeenkomst voorgelegd aan een groep deskundige montessorianen uit het veld van scholen, opleidingen en begeleidingsdiensten. De conclusies werden door hen herkend en zijn daarom van belang voor het werk van de taalwerkgroep:

- Het materiaal voldoet niet voor alle vaardigheden die deel uitmaken van het taalonderwijs (bijvoorbeeld bij begrijpend lezen)
- In moderne taaldidactiek heeft de leraar een grotere rol in interactie dan beschreven wordt in de traditionele montessori aanpak

¹ Heleen Strating: 'Taalonderwijs in het Montessori basisonderwijs', 2010

- De rol van de leraar in montessori taalonderwijs is te weinig beschreven in kennis en vaardigheden en te weinig voorzien van handreikingen.
- Het Expertisecentrum benadrukt voorts het belang van interactie, van betekenisvol onderwijs en van sociaal leren.

Daarmee zijn al een aantal zaken gezegd over vernieuwd montessori taalonderwijs:

- Het moet voldoen aan het kader van de referentieniveaus.
- Het taalaanbod moet worden aangevuld waar het niet voldoet aan deze niveaus.
- De rol van de leraar in montessori taaldidactiek behoeft een meer hedendaagse beschrijving met daarbij passende handreikingen.

Bouwstenen voor een visie op montessori taalonderwijs

Voor het formuleren van een visie op montessori taalonderwijs zoekt de taalwerkgroep allereerst aansluiting bij het basisdocument 'Het Montessorionderwijs in de 21^e eeuw'. Uit de formulering van de drie doelstellingen van montessori-onderwijs² destilleert de taalwerkgroep voor taalonderwijs de kernbegrippen 'zelfstandigheid' en 'verantwoordelijkheid' als leidend voor de ontwikkeling van jonge mensen en dus ook in het leren.

De rol van de leraar wordt in het basisdocument geherformuleerd voor hedendaags montessori-onderwijs: het gaat niet alleen om observeren en afwachten, maar ook om actief bij te dragen aan de ontwikkeling van kinderen en daartoe activiteiten te ondernemen³.

De meest grootschalige inhoudelijke vernieuwing van montessori basisonderwijs van de afgelopen jaren is die op het gebied van rekenwiskundeonderwijs. De groep die zich hiermee bezighoudt, de werkgroep Wiskunde Montessori Basisonderwijs (WMBO), heeft in een van haar visiedocumenten⁴ een kader beschreven voor de werkwijze van montessori-onderwijs waarbij de taalwerkgroep wil aansluiten. De taalwerkgroep wil niet alleen om pragmatische redenen hierbij aansluiten, maar omdat zij vindt dat dit kader een moderne uitwerking is van de in montessori-onderwijs traditioneel gebruikelijke actoren kind, leraar, materiaal/voorbereide omgeving. De WMBO kiest voor een model met drie lemniscaten: kind, leraar en omgeving. Bij elke actor hoort een term die het leren beschrijft, respectievelijk mathetiek, didactiek en methodiek. De positie die de WMBO kiest ten aanzien van de verhouding tussen de drie actoren sluit wat ons betreft aan op een moderne visie op taalonderwijs en biedt perspectieven om de rol van de leraar beter te beschrijven. We citeren uit 'Met de leraar een stap verder': In de uitwerking van het project Wiskunde Montessori Basisonderwijs staat de leraar centraal. Dit betekent niet dat de leraar in algemene zin en/of in het leerproces van kinderen centraal staat of moet staan. Integendeel, de mathetiek van het kind staat centraal en de leraar wordt geacht in staat te zijn deze van ieder kind te leren kennen en herkennen om vervolgens vanuit dit kennen, te kunnen begeleiden.'

Voor een adequate begeleiding is het nodig dat leraren over de juiste vaardigheden en passende instrumenten beschikken. De WMBO legt nadrukkelijk een relatie met het lusmodel, dat uitgewerkt was voor het MKVS. De taalwerkgroep zal, evenals de WMBO, de uitwerking van taalonderwijs niet rechtstreeks koppelen aan het MKVS, al ligt de koppeling wel voor de hand.

-
- ² 'ontwikkeling van bewustzijn, identiteit, zelfrespect en wil (te samen de persoonlijkheid);
 - het verwerven van bekwaamheid om in het dagelijks, sociale en maatschappelijke leven en verdere studie te kunnen functioneren;
 - een persoonlijke, creatieve, onafhankelijke* en verantwoordelijke* rol te leren vervullen in de samenleving van nu en morgen.'

'Kern van de drie doelstellingen van het montessorionderwijs is de bevrijding van het kind uit de beperkende afhankelijkheid van biologische condities, van anderen en van maatschappelijke conventies en rolpatronen. Montessorionderwijs is derhalve emancipatorisch onderwijs.' (Uit: 'Het Montessorionderwijs in de 21 eeuw')

³ 'Aan de andere kant is het de opgave van elke volwassene om actief bij te dragen aan de ontwikkeling van kinderen. Daartoe ondernemen volwassenen velerlei activiteiten hetgeen de ruimte voor kinderen inperkt. Ze zijn model voor de leerlingen, informatiebron, begeleider, coach en raadsman of -vrouw.

Zijn of haar rol is daar echter niet toe beperkt maar bestaat er ook uit actief deel van de omgeving te zijn door leerlingen in te wijden en daar waar nodig in te grijpen.' (Uit: 'Het Montessorionderwijs in de 21 eeuw')

⁴ Els Westra-Mattijsen: 'Met de leraar een stap verder'

Ten slotte neemt de taalwerkgroep de begrippen interactie, betekenisvol leren en sociaal leren over van het Expertisecentrum Nederlands. Deze begrippen passen volgens de werkgroep uitstekend in het montessori-onderwijs en leggen een verbinding naar moderne taaldidactiek. De begrippen zullen in de werkdocumenten nader omschreven worden.

Samenvattend komen wij tot de volgende uitspraken als bouwstenen voor de visie op montessori taalonderwijs:

- Zelfstandigheid en verantwoordelijkheid zijn kernbegrippen voor montessori taalonderwijs. Deze twee begrippen benadrukken zowel het belang van de individuele ontwikkeling, die in het leren vorm krijgt in exploratie, als de gezamenlijke sociale ontwikkeling.
- Montessori taalonderwijs maakt zowel gebruik van analyseren als construeren en biedt daarmee inzicht in structuren.
- De leraar speelt een centrale rol: zij/hij maakt de ontwikkeling van kinderen mogelijk door actieve begeleiding. De leraar beschikt over een repertoire van taalaanbod, taalfeedback en het creëren van taalruimte.
- Interactie speelt een centrale rol in montessori taalonderwijs.
- Montessori taalonderwijs is betekenisvol.

Uiteraard dient montessori taalonderwijs te voldoen aan de referentieniveaus

De taalwerkgroep zal langs de lijnen van de referentieniveaus het huidige taalmateriaal beschrijven en, waar nodig, voorzien van handreikingen voor leraren. De taalwerkgroep zal ook nieuw materiaal betrekken in haar werk of zelf (laten) schrijven.